

ken? Vanwaar anders zijn zeldzame visie op de kerk van Christus, op de schapen van Gods weide? Breed en oecumenisch was zijn blik. En nooit hebt ge beter blik kunnen slaan in de ziel van Schilder, toen boven zijn zielloos lijf Christus' gebed voor de kerk werd gelezen. Hoe heeft deze man de wereld-kerk gezien, het kerkvergaderend werk van Christus. Hij haatte de secte en had de kerk lief.

Vanuit het verbond Gods heeft hij oog gehad voor de rijkdom van het kerkverband, voor de bond van kerken. Wie zich verwondert over een opmerking van Schilder dat Christus ook voor het kerkverband zijn bloed heeft laten vloeien, heeft Schilder eenvoudig niet gekend. Deze man stond in brand voor de eenheid der kerken en voor de trouw, de verbondstrouw der kerken aan elkaar in de accoorden van trouw en gemeenschap. Het staat mijns inziens nog wel eens te bezien of de neigingen tot het „independentisme“ onder ons niet voortvloeien uit een niet zuiver zien van het verbond des Heren.

Laat ons niet treuren dat hij niet heeft mogen geven 'n „leer over de Kerk“. Er is zoveel waaruit ge Schilder leert kennen in zijn inzichten over de kerk des Heren, dat we niet mogen treuren maar alleen dankbaar kunnen zijn. Niemand begrijpt Schilder in zijn kijk op de kerk wie niet met hem het verbond heeft gezien als de schat Gods.

Ook zo alleen hebt ge oog voor de grote strijd om het sacrament. Waarlijk, dat is maar geen strijd geweest op aan afgelegen sector van het front der strijdende kerk. Maar als één probleem brandend is geworden en voorlopig zal blijven, dan juist de vragen rondom doop en avondmaal.

Zo heeft zijn geest de heerlijkheid van het verbond gezien. Hij heeft ons teruggevoerd naar den beginne en ons gebracht onder Paradijsbeslag en ons doen zien de schoonheid van het dusgenaamde „werkverbond“ met zijn cultuuropdrachten. We stonden met hem in de morgenstond der geschiedenis, onze ogen openend voor de oerkerkerijen van vandaag over de „oergeschiedenis“.

Hij heeft ons geplaatst in het midden-der-geschiedenis toen het verbond werd „bealoten“ in het woord van de Borg: Het is volbracht.

Hij heeft ons het verklaarde uitzicht geopend op de avond van de grote Dag des Heren, in zijn geschriften over: Wat is de Hemel? en: Wat is de Hel? Schrijvend

over de grote excommunicatie van die dag en zingend van de eeuwige communie aan de bruiloft des Lams. En ons inzicht geschonken in de grote worsteling tussen Christus en de mens der zonde; lees zijn laatste werk: De openbaring aan Johannes en het sociale leven.

Waarlijk, de rouwbrief mocht wel spreken van de rust voor het volk Gods. Van die sabbathvrede in het verbond is hij vervuld geweest, diepzinne en vroom als hij ons ook in die schat van het verbond heeft onderwezen. Want zijn ziel was vervuld met heimwee naar die vrede.

Wie zo als Schilder heeft mogen schrijven over de angsten van Christus, moet als weinigen zelf de angst der ziel hebben gekend. Die hoofdstukken behoren tot de aangrijpendste, evenzeer als zijn broeden over de paradoxale angsten van de Heiland aan Zijn kruis. Hoe zeer is zijn ziel doordrongen en gewond geweest bij al zijn denken over de paradoxen en deze paradoxale wereld. Maar uit die angsten heeft de Here hem gered, op zijn gebed. Geen wonder dat de dichter van Psalm 116 zo biddend en dankend spreken kon. Want wie Schilder wil kennen, die leze en herleze de gebeden, welke in zijn werken voorkomen, en in zijn Reformatie-artikelen. Wie kan vergeten dat aangrijpende gebed, dat aanleiding is geworden tot zijn arrestatie? Mede om zijn gebeden heeft deze man moeten lijden, maar op zijn gebeden is de God des Verbonds deze erfgenaam genadig geweest.

Wie eindigen wil grijpe ten leste dan naar zijn slot in zijn boek: Wat is de Hemel? Want wie heeft als Schilder ons de majestueuze rijkdom van het lied der engelen laten zien in het verzamelwerk: 't Hoogfeest naar de Schriften?

Het opschrift boven de bladzijde verradt wat de grondtoon van zijn leven is geweest. Want te spreken over en te genieten van het „vreeverbond“, dat was het begeren van Schilder. Om ons te doen verstaan rust te vinden in het welbehagen Gods. Nu is hij zalig in het aanschouwen van de Here der heerlijkheid, en nu wacht deze erfgenaar van het verbond met de kerk hierboven en beneden op de doorbraak van het Koninkrijk.

Want eenmaal zal de vreugde van de bruiloft nimmer enden, wanneer de erfenis aan alle erfgenamen zal worden geschonken.

TE DEUM LAUDAMUS.

D. K. W.

HERINNERINGEN AAN DE ONDERDUIKTIJD

De moderne oorlog is mogelijk wel één van de ergste dingen, die de mensheid kunnen treffen.

Heeft zo'n vreselijk iets echter ook nog zijn „voordelen“?

Sommigen zeggen haastig van ja. En ze wijzen u dan b.v. op de bereiding van de penicilline, waardoor nu toch wel zeer veel mensenlevens gered worden van een wisse dood.

Ik zal niet trachten op deze vraag in dit artikel een bevredigend antwoord te geven.

Ik wil slechts constateren, dat bepaalde omstandigheden, door deze tweede wereldoorlog ontstaan, oorzaak geworden zijn, dat ik Prof. Schilder vele, vele maanden in huis gehad heb als „onderduiker“; waardoor het mij vergund werd, dit grote kind van God al die tijd te herbergen, te voeden, en te troosten.

In al die maanden hebben we natuurlijk veel met elkaar gesproken; hebben we elkaar goed leren kennen en zijn we vrienden-in-de-diepe-zin-des-woords van elkaar geworden.

Vriend van Prof. Schilder te zijn, was iets onnoemelijk rijks. Daarvoor ben ik dan ook meer dankbaar, dan ik in enig stukje onder woorden zou kunnen brengen.

Wij hadden hem om bepaalde redenen de schuilnaam „Oom Jan“ gegeven; mij noemde hij meestal bij mijn voornaam of hij sprak me aan met „jong“.

Nu hij van ons is heengegaan naar het Vaderhuis, wil ik deze tijd, vol van spanningen, nog eens aan me voorbij laten gaan en enkele, hem bijzondere typerende dingen, in wijder kring bekend maken. Er zijn ook heel wat gebeurtenissen en gesprekken, die m.i. niet gepubliceerd mogen worden.

Vrienden hebben ook hun geheimen, waarvan een ander geen deelgenoot wordt.....

Hij is voor het eerst eind 1943 een 6-tal weken bij ons geweest. Vernaad (!) door „eigen broeders“ (!) dwong hem zijn eerste onderduikadres bij de familie Groeneveld te Giessendam te verlaten. Door bemiddeling van Ds F. de Vries van Den Haag kreeg hij toen bij mij onderdak; wat ik hem ó zo gaarne verleende.

Op een achtermiddag kwam hij aangefietst.....

In deze 6 weken heeft hij geschreven de zo bekend geworden brief van 13 December 1943, „aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, saam te komen te Utrecht, medio December 1943“.

Ik noem deze brief, allereerst om aan te geven zijn zorg voor „zijn studenten“.

Wat lagen hem de belangen zijner studenten na aan het hart! Menigmaal kwam dat in gesprekken tot uiting. Wat

immers dreigde? Het was, wat hij in het begin van die brief, onder „I“ noemde: „Hetgeen ik onder Uw aandacht wil brengen, raakt de aangelegenheid van de afwijzing der bij U ingediende bezwaren tegen enkele uitspraken van 1942, en van de handhaving, trots ingebrachte bedenkingen, van het verlangen, dat bij kerkelijke examina de classes zich zullen vergewissen, dat de candidaat met bedoelde uitspraken instemt“ (gespatieerd van mij, P. J.).

Zijn studenten zag hij in grote verzoeking komen! Dat vond hij heel erg. „Dan mag ik niet langer zwijgen, jong!“ was het eind van haast elk gesprek uit die tijd. „Ze moeten weten hun leermeester achter zich te hebben, als ze eerlijk verklaren, dat ze met die uitspraken niet kunnen instemmen!“ Vandaar dan ook, dat het slot van zijn brief uitloopt op zijn bekende verzoek aan de Synode, om „voor wat de kerkelijke examina betreft, terug te keren tot de toestand van vóór 1942“.

K. S. betoonde hierin zijn trouw! Zijn trouw vond ik wel één van de mooiste van zijn vele goede eigenschappen.

Hij, de hooggeleerde, veel hoger dan menig ander „hooggeleerde“, wilde, kon zijn studenten niet alleen laten; hij wilde sterkend bij hen zijn, toen aan hun eerste wankel schreden naar de ambtelijke loopbaan zulke moeilijkheden in de weg gelegd werden. Hij doorzag direct de gevolgen van zulk een betuiging van instemming; de gevolgen, vooral voor de Kerk: „Tweeërlei toegang tot de kansel!“ Maar hij peldde ook de gemeenschap en de verzoeking daarin, want hij kende niet minder de zwakte van het menselijke hart; ook het hart van zijn studenten.

Daarom ging hij, de sterke, vóór hen staan; hij ging voor hen in de bres staan. Eén keer zelfs zei hij, in verontwaardiging over deze synodale handelingen, letterlijk tot mij: „Laten ze dan liever mij aanpakken!“

Trouw kon hij zo intens waarderen. Daarom griede het hem ook zo verschrikkelijk, als van iemand, van wie verwacht had mogen worden, dat hij meegegaan zou zijn, later bleek, dat hij de nek ging krommen onder het synodale juk.

De ontrouw van velen heeft hem, die zo dichterlijkfijne gevoelig was, onnoemelijk pijn gedaan.

Maar de trouw van anderen, en dan deed het er niet toe, of het een vooraanstaand iemand betrof of een eenvoudige, ongeletterde broeder ergens achteraf, deed hem onnoemelijk goed!

Hij zocht het niet allereerst bij de „hogen“. Evenmin bij de nederigen. Wie daar dééd de wil van Zijn hemelse Vader, dié was..... zijn broeder!

„En dit niet alleen met woorden, maar ook met de

Aldus bespiegelde deez' predikheer Godts wet,
Geduldigh in zyn kruis, gestadigh in 't gebedt.

Wie wert in prediken met yver niet ontsteeken?

Een Engel scheen op stoel door zynen mant te spreken.

J. VAN DEN VONDEL.

daad jegens elkander bewijzen“.

Zó iemand kon ook op zijn trouw rekenen. Hij bleef niet op een afstand van dezulken; hij ging vlak naast hen staan; en als het moest, v ó ó r h e n, in d e b r e s!

K. S. ging nooit „boven“ iemand staan. Hij liet zich nooit „gelden“. Ook heerszucht was hem volkomen vreemd. Hij diende gaarne; zijn prediking was dienst des Woords; zijn arbeid voor en in de kerk, en aan de Theologische Hogeschool was dienen; hij diende altijd, tot zelfs in het huishouden toe.

Hij was verder geleerd als geen ander; maar hij liet zich nooit op zijn geleerdheid voorstaan.

Meermalen kwam het in onze gesprekken naar voren: „och, Oom Jan, achter al wat ze U aandoen, zit een hele hoop afgunst en jaloezie; omdat ze tegen Uw geleerdheid niet op kunnen“. Dan was zijn oprecht gemeend antwoord vaak: „Och, ze hoeven niet jaloeers op mij te zijn, want ik heb het toch ook maar van God gekregen om niet!“.....

Ik ben zelf een volslagen leek op theologisch gebied; maar we praatten natuurlijk nog al eens over het voorwaardelijk of niet-voorwaardelijk zijn der hellsbeloften; over het verschil tussen belofte en voorspelling, over veronderstelde wedergeboorte en over zoveel meer. Ik natuurlijk als theologische leek. Met leken-argumentatie. Maar het verwonderde mij iedere keer weer, hoe geduldig hij mij altijd weer aanhoorde en wat ik zei, au sérieux nam, alsof hij met zijns-gelijke zat te praten!

Hij gedroeg zich nooit als de geleerde man; als de man van wetenschap; maar hij was eenvoudig, een broeder onder de broeders.

Ik wil in dit verband nog even terugkomen op het conceptiëren van die brief van 13 December 1943. Eerst had hij een andere brief geschreven. Toen hij hem klaar had, wilde hij hem graag voorlezen aan zijn broer, de Heer A. Schilder uit Den Haag, aan zijn vriend, wijlen br H. J. Kouwenhoven uit Voorburg en aan mij. Waarom? Was hij niet mans genoeg, om zelf een brief te schrijven en te verzenden; hij, die in zulke gebeeldhouwde taal kon schrijven?! Nu wilde het geval, dat wij gedrieën deze brief niet gelukkig vonden; en Kouwenhoven bracht hem dit, op de hem eigen wijze van zeggen, onder het oog. Werd hij kwaad? Welnee! Zonder in het minst verstoord te zijn, verscheurde hij dit eerste ontwerp en gooide het in de prullemand. 's Avonds begon hij aan een nieuw concept, waaraan hij een goed deel van de nacht doorwerkte; het concept, dat we nu kennen als „de brief van 13 December 1943“. Maar ook hierover moesten we eerst ons oordeel geven. En hadden we ook dit concept afgekeurd, ik maak me sterk, dat hij ten derden male opnieuw begonnen zou zijn.....

Wie onzer zou zo gehandeld hebben? Hij stond toch mijlen ver boven ons? Velen zouden, wat kregel, geantwoord hebben: „wat ik geschreven heb, heb ik geschreven; ze moeten het daar maar mee doen“.

De maand Januari 1944 was hij van ons weg. Maar daarna kwam hij weer en hij is toen bij ons gebleven tot half September d.v. Vanaf half Augustus 1944 ging hij geregeld uit spreken; zowat elke dag; direct was zijn program overvol! Wij hebben nog zo'n lijstje van spreekbeurten, gekrabbeld op een stuk groen karton..... Toen hij op een keer in het Noorden moest spreken overviel hem in Assen de spoorwegstaking; hij kon niet meer naar Leiden terugkeren; en heeft toen onderdak gevonden bij Mevrouw Kapteyn in Groningen.

Wij hadden in die tijd niet te veel te eten; ook al werden alle pogingen aangewend om voor Oom Jan wat extra's te krijgen. Gelukkig werden we nogal geholpen. Reeds in het begin van het jaar bracht de post ons een grote gele enveloppe; achterop stond als afzender: „K. Manus“. De inhoud bestond uit heel wat broodkaarten! „K. Manus“ was niemand anders dan Ds Herm. Knoop, die in October daaraan voorafgaande uit Dachau ontslagen was. „Een beste kerel, jong, en een vrome vent“, zei hij, toen hij de „naam“ van de afzender zag. Ds Veldman liet zich evenmin onbetuigd; één keer kwam hij met een stel varkens-carbonaadjes, die hij, naar ik meen, in Langerak opgedaan had; hoewel hij zelf niet erg dik was, waren de carbonaadjes voor Oom Jan! Ik herinner me ook, dat uit Apeldoorn en uit Buxsum nog eens een pakket kwam met allerlei lekkers. Weer uit een andere plaats kwamen sigaren! Alles natuurlijk „over Den Haag“; want geen van de zenders wist, waar hij zat.

Wat heeft hem die liefde van zijn mede-kerkmensen, van zijn broeders en zusters, goed gedaan!

De ellende van schorsing en afzetting hebben we samen doorleefd.

Toen wer
In die dw
eerlijk m
schuwde. W
niet kunne
gen? Hij, d
kende als g

Maar dat
heel goed
afzetting u
Hij heeft
ook niet, on

Hij ging
zelf opkan
een martel

ze gaan me
„Ik mag n
maal het b
wogen: „W

Alle poli
schrikkelij
Synodeverg

vergadering
Theologisch
„Een paar“

maakt, hoe
je kon dan
Daarom ha

voor het s
door enkele
dit kerk

vandaar! E
van een pa
trialis.....

Alle one

dan ook m

Hij was
en secuur.

Begin 19
troleren va

van Comm
van oude
Chamierus,

in huis ha
de achte

ven onder
moest ik

richten als
hij dat Pr

dags of 's
„Nu moet

gemaakt ha
Eén keer

later bleek
Maar ik w

demische
ken zoeken

dan mo
water s

kon zien.
was alleen

Hij hoop
vaak niet

En toch
Op 23

worden, w
genoeg ge

gegeven, g
de vreugde

schorsing
school en

haven.
Vooral

immers ha
kerkeraad

hoord; hie
schapen, d

waren toe
Daarover

belangen.
Later, o

Als wel
de piano.

ging de te
Piet, ik d

bet,
edt.
ken?
te spreken.
VONDEL.

n. Hij bleef
ging vlak
ó r h e n,

Hij liet zich
volkomen
liking was
in de kerk.
dienen;
en toe.
; maar hij
in.
in naar vo-
undoen, zit
it te tegen
zijn oprecht
en niet ja-
ook maar

sch gebied;
s over het
der heils-
te en voor-
te en over
leek. Met
; mij iedere
aanhoorde
met zijns-

nan; als de
vondig, een-

men op het
1943. Eerst
en hij hem
aan zijn
g, aan zijn
oorburg en
weg, om zelf
die in zulke
ilde het ge-
gint vonden;
hem eigen
hij kwaad?
e zijn, ver-
het in de
nieuw con-
nacht door-
ls „de brief-
er moesten
we ook dit
hij ten der-

stond toch
kregel, ge-
heb ik ge-
doen”.

weg. Maar
ns gebleven
gustus 1944
dag; direct
zo'n lijstje
stuk groen
orden moest
vegastaking;
a; en heeft
Kapteyn in

ten; ook al
r Oom Jan
e nogal ge-
bracht de
terop stond
nd uit heel
and anders
aan vooraf-
beste kerel,
de „naam”
ch evenmin
el varkens-
ingerak op-
was, waren
er me ook,
een pakket
idere plaats
den Haag”;
zat.
le-kerkmén-
edaan!

hebben we

Toen werd hij „aangepakt”!
In die dagen hebben wij hem leren kennen als een eerlijk man, die de „kwade paan” ten enenmale schuwde. Wat had hij, met zijn uitzonderlijke gaven, niet kunnen doen, om de mensen op zijn hand te krijgen? Hij, die met zijn geniale geest, 't kerkelijk leven kende als geen ander!
Maar dat wilde hij niet; hoewel hij vanaf begin 1944 heel goed beseftte, dat het met hem op schorsing en afzetting uit zou draaien.
Hij heeft geen kromme, oneerlijke daad willen doen; ook niet, om zichzelf te redden.
Hij ging zijn weg recht door zee. Niet zichzelf opkammende: „Zó eerlijk ben ik nu!”, evenmin een martelaarsrol aannemende van: „mensen, let op, ze gaan me brodeloos maken!” Niets van dat alles. „Ik mag niet anders handelen dan zo”, was menigmaal het besluit van een gesprek, waarin we overwogen: „Wat moet u nu doen?”
Alle politiek gekuip ergerde hem dan ook verschrikkelijk. Daarom had hij ook zo'n hekel aan Synodevergaderingen van vóór de Vrijmaking en aan vergaderingen van Curatoren en Hoogleraren der Theologische Hogeschool, toen nog in de Oudestraat. „Een paar”, zo zeide hij, „hadden meestal al uitge- maakt, hoe het gaan zou en wat er gebeuren zou; je kon dan praten als Brugman, het hielp tóch niets”. Daarom had hij ook zo'n hartgrondige minachting voor het sturen van een telegrammetje en een brief door enkele dominees, die keften: „revolutie!”. Was dit kerkstijl? Ik ben het met K. S. eens: verre vandaar! Het leek meer op wat zenuwachtig gekef van een paar straathondjes tegen een leeuw achter tralies..... Ze moesten zich schamen! Nu nóg!
Alle oneerlijkheid en alle onoprechtheid haatte hij dan ook met een volkomen haat.
Hij was ook, als het erop aankwam, precies en secuur.
Begin 1944 hield hij zich vooral bezig met het controleren van de citaten uit het beruchte „Prae-advies van Commissie I”. Daartoe moest ik stapels werken van oude theologen, als Ursinus, Beza, Datheen, Chamierus, enz. uit de Leidse Universiteitsbibliotheek in huis halen. De vloer van mijn spreekkamer, aan de achter-zijde van het huis, lag letterlijk bedolven onder de perkamenten folianten. Noodgedwongen moest ik een andere kamer, aan de straatkant, in- richten als spreekkamer. Zin voor zin controleerde hij dat Prae-advies. En telkens weer, als ik 's mid- dags of 's avonds thuiskwam, sleepte hij mij erbij: „Nu moet je toch eens zien, wat Polman hiervan gemaakt heeft.....” Hij controleerde ieder woord. Eén keer wist hij de betekenis van één woord niet; later bleek het zolets te betekenen als: „windbuil”. Maar ik was zo goed niet, of ik moest naar de Aca- demische Bibliotheek, en net zo lang in woordenboe- ken zoeken, tot ik de betekenis gevonden had; en..... dan moest ik precies overschrijven, water stond! Opdat hij het ook met eigen ogen kon zien. Dat was geen uiting van wantrouwen; dat was alleen maar zijn secuurheid.
Hij hoopte ook altijd nog het goede; al zei hij dat vaak niet met zoveel woorden.
En toch ging het ter Synode van kwaad tot erger. Op 23 Maart, de dag, die 8 jaar later de dag zou worden, waarop de Here tot hem zou spreken: „het is genoeg geweest, mijn knecht; Ik had u 10 talenten gegeven, gij hebt er andere 10 bijgewonnen; ga in in de vreugde Uws Heren”; op 23 Maart 1944 volgde zijn schorsing als Hoogleraar aan de Theologische Hoge- school en als emeritus-predikant van Rotterdam-Delfs- haven.
Vooral dat laatste heeft hem gestoken. De Synode immers had dit besluit genomen zonder zijn vroegere kerkeraad daarin ook maar te kennen. Dat was onge- hoord; hiërarchie tot en met. Het ergerde hem, dat de schapen, die vroeger aan zijn herderlijke werkzaamheid waren toevertrouwd geweest, zó genegeerd werden. Daarover had hij het vaak meer, dan over zijn eigen belangen.
Later, op 5 Augustus 1944, volgde zijn afzetting.
Als wel vaker, zat hij in een gemakkelijke stoel bij de piano. 't Was reeds achter op de middag. Op eens ging de telefoon; 't was zijn broer uit Den Haag: „zeg Piet, ik deel je het droevige bericht mee, dat ze Klaas zo-even hebben afgezet”..... Hij hoorde het en hij ver- schoot van kleur. Direct kwam hij zelf naar de telefoon. Zijn broer herhaalde het sombere bericht met zijn schandelijke inhoud. „Zo” was het enige, wat hij tegen zijn broer uit kon brengen. Toen hij weer was gaan zitten, zei hij alleen nog: „Hebben ze dát tóch gedurfd?”
De hele avond was hij er erg van onder de indruk. Wie zou dat niet geweest zijn?
Hij, de trouwe zoon der kerk, die rusteloos gestreden had, dag en nacht, jaar in, jaar uit, om die kerk te verdedigen tegen de aanvallen van de Boze.... hij, door de „eigen broeders” trouweloos eruit ge- trapt!
Wat kan het toch ver komen in de Kerk des Heren! Dat de massa, die intussen maar de „macht” in handen heeft, mee gaat dansen met de psalmen-en- geestelijke-liedekens-dippende duivel!
Wat is de massa dan onbarmhartig wreed!
Want, wie had, naar het Woord, geprofe- téerd, tégen het nationaal-socialisme, toen de Duitsers hier waren, als hij? Waar zátén toen

de helden? Veel van die „helden” zaten te bibberen in de schuilkelders. Haast alléén K. S. had „de uniform aantrokken”. Niet in een blazé-zelfoverschatting. Maar omdat hij moest! Omdat zijn Kurios het van hem vroeg.
En in algehele zelfovergave stelde hij zich vóór zijn schapen; ja, voor heel zijn volk!
Maar vele van die schapen werden stotende, uit- stotende bokken, toen een paar intrigeurs sisten: „hij wijkt af van de belijdenis; kijk maar, hij wil niet verklaren, dat hij de pasgeboren kinderen der gelovigen voor reeds wedergeboren houdt!”
Toen dachten ze hem uit te stoten uit de gemeen- schap der kerk.
Maar God de Here greep in; ze stietten slechts uit, uit hún gemeenschap; zichzelf stietten zij uit, uit de Kerk!
„Hebben ze dát tóch gedurfd?”
Wat zal er in hem omgegaan zijn! In hem, die zo fel leefde; die de Kerk zag als geen ander; die ook elk spel van intrige en schijnvroomheid doorzag als geen ander.
Wij hebben getracht hem te troosten. Het was wat stamelen. We waren ook zelf té veel aangedaan.
Na zijn afzetting kreeg hij ineens vrijwel volledige bewegingsvrijheid.
Daar was hij blij mee, al vertrouwde hij de Duitsers niet. Maar hij kon in ieder geval gaan preken en uit spreken.
Spreken! Wat was het een verademing voor hem! En voor ons, hem voor het eerst na lange tijd weer te horen! Op de bekende vergadering van 11 Augustus 1944 in de kerk aan de Lutherse Burgwal te Den Haag.
Aan het eind van welke vergadering hij voorlas de bekende „Acte van Vrijmaking en Wederkeer”; het stuk, waaraan hij de hele nacht nog had zitten wer- ken.... Ik zat in de ouderlingenbank naast.... Dr R. Schippers van Rotterdam.... Daarna zijn eerste preek op 20 Augustus 1944 te Bergschenhoek over 1 Cor. 4:6 en 7: „de apostolische afwijzing van bovenschrijftuur- lijke bindingen en vonnissen”. Hij ging op de fiets heen en terug. Geen van ons kon mee; maar toen hij terugkwam, waren we natuurlijk erg nieuwsgierig: „en, Oom Jan, hoe is het gegaan?”
„Fijn, jong; en ik heb een kind mogen do- pen ook!” Hij was weer ontvangen door de kerk! Wat was hij er intens blij mee, dat hij ook het sacra- ment van de doop aan een kind had mogen toedienen. Ik weet niet welk kind het geweest is. De ouders, die dit stukje mogelijk zullen lezen, zullen het zich wel herinneren. Ik hoop, dat zij nooit zullen vergeten, welk een intens christelijke vreugde de doop van dit kind aan dat andere kind-Gods, K. S., geschonken heeft! Die Zondag beleefde hij haast mateloos, wat hij voor jaren neergeschreven had in zijn: „Wat is de hemel?”, pag. 319: „Het is een diep geluk, gereformeerd te zijn!”
Dan waren zijn ogen „zacht”.
In een van de laatste „Reformatie”-nummers, die hij heeft mogen verzorgen, gebruikt hij (niet van zichzelf) die uitdrukking. Toen ik die las, had hij daarin voor mij ineens onder woorden gebracht, wat ik in hem reeds zo lang aanvoelde had.
Zeker, hij kon ook bliksemen met zijn ogen. Wat konden ze donker fonkelen onder dat intelligente, hoge voorhoofd, als hij in profetische ijver het Woord be- diende; als hij de zonde hekelde; als hij een gemene, maar desniettemin walgelijk-vroom-ingekelede streek doorzag. Maar wat werden die ogen zacht, als hij merkte, dat wij, zijn vrienden-huisgenoten, trachtten balsem in de geslagen wonden te gieten. Dan voelde hij zéker, met zijn klaar en helder inzicht, het stunte- lige van die pogingen aan; maar hij waardeerde tegelijk: „ik ben hier bij mijn vrienden”.
Zijn ogen waren zacht.
Zij waren zacht; niet alleen voor ons; maar voor allen, hetzij groot of klein, hetzij gesteld op een hoge of op een nederige plaats; voor allen, die in de strijd in de kerk trouw aan het Woord gebleven waren.
Zeker, hij spaarde ook zijn broeders niet; en hij maakte het hen niet gemakkelijk; hij noemde ook in hen niet recht, wat krom was. De laatste nummers van „De Reformatie” leggen daar voldoende getuige- nis van af. Hij zei ze eerlijk, met een keur van argu- menten omkleed, waarin ze scheef gingen. En hij vond het fijn, dat hij dat weer kón doen. Op de Amers- foortse Synode zei hij me nog een keer: „wat heel anders dan vroeger; je kunt hier weer eerlijk en open met elkaar spreken; ook al ben je het niet in alles met elkaar eens”. Hij genóót toen van het Vrijgemaakte kerkelijk leven.
Hij had de kerken lief. Daarom bezorgde hem de onenigheid van de laatste tijden ook zulk een verdriet; en hij hield ons, heus niet overbodig, voor: „als ge elkaar vermaant, laat uw oog tegen de broeder zacht zijn!”
Het zijne wás zacht....
Ik ben o zo blij, dat hij in één van onze kerken de verbroedering nog ten volle heeft mogen beleven!
Zijn werkkraacht was ongeëvenaard.
Ik heb hem bezig gezien aan zijn critiek op het Prae-advies; aan „De Waarheid luistert nauw”; aan de „Acte van Vrijmaking en Wederkeer” en aan zoveel andere dingen. Ik heb hem weer zien en horen spre- ken en preken na de Vrijmaking. Nooit zal ik vergeten

die preek op Zondag 27 Augustus 1944, weer in de kerk aan de Lutherse Burgwal te Den Haag over Matth. 11 vs. 28-30: „Komt herwaarts tot Mij, allen die ver- moeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven. Neemt Mijn juk op u, en leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uwe zielen. Want Mijn juk is zacht en Mijn last is licht”.
Naar zulk een kerkdienst fietste hij of hij nog maar 16 was; en hij preekte met een vuur en geestdrift of hij 25 was. Niets was hem te veel!
Hoe typerend voor deze man, die, buiten zijn schuld, voor het laatste „Reformatie”-nummer, dat hij geredi- geerd heeft, geen stuk had voor de rubriek „Kerkelijk Leven”; dat deze werker, terwijl zijn levenskracht haast opgebruikt was, daarvoor nog zijn veront- schuldigend aanbiedt: „'t Was geen luiheid”....
Wie, die hem gekend heeft, zal niet van ganser harte getuigen: „Dat had U niet behoeven te zeggen; dát wisten we heus well!”
Hij is álles geweest voor de kerk van onze Here Jezus Christus. De ijver dáárvóór heeft hem geheel in beslag genomen; die heeft hem verteerd.
Deze man was ook getrouwd.
Wat heeft ook die vrouw veel over moeten hebben voor de Kerk!
Want wanneer was Prof. Schilder nu eens thuis?
En als hij nog eens thuis was, kon hij zich nóg niet geven aan zijn vrouw en aan zijn gezin; want dán moest die hem spreken en dán weer belde een ánder hem op; of hij moest werken aan zijn „Catechismus”. Heeft hij misschien voorvoeld, dat hij die niet meer klaar zou krijgen; heeft hij mede dáárvóór nog elke minuut van zijn leven uitgekocht, om er nog maar zover mogelijk mee te komen?
Ik heb mij wel eens afgevraagd: welke vrouw zou dit verdragen hebben; dat haar man zó al zijn tijd besteedde in dienst van de kerk?
Mevrouw Schilder heeft dit gedaan.
Eren wij daarin ook haar.
En gedenken wij ook Mevrouw Schilder vaak in onze gebeden.
En nu, wij staan verbijsterd.
Wij voelen ons als verweesd.
Mág dat?
Hingen wij dan aan een mens?
Is het verkeerd, dat we hem nu zó prijzen?
Ik geloof van niet.
Hij was een gave Gods aan ons. Een schone, rijke gave, die de Here óns, in Zijn grote liefde en trouw voor Zijn kerk, geschonken heeft. Door wie de Here Zichzelf heeft willen verheerlijken.
Mogen wij de schoonheid niet roemen van de liliën des velds, waarin de Here Zich óók, zij het op andere wijze, verheerlijkt?
Mogen wij niet nagaan, wat een Mozes, wat een Elia, wat een Calvijn voor de kerk des Heren betekend hebben?
Zeker, wij mogen niet eindigen in mensen; ook niet in deze mensen; ook niet in Prof. Schilder.
Wij moeten altijd weer beginnen en eindigen in Hem, Die ons gekocht heeft door Zijn bloed; maar Die ons ook, nu in Prof. Schilder, wéér zo rijke zegen boven- dien geschonken heeft.
Prof. Schilder laat een rijke erfenis na; een keur van boeken; een schat van artikelen. Laten wij niet na, die goed te gaan bestuderen.
Het heeft God behaagd Prof. Schilder van ons weg te nemen.
Verlaat de Here nu Zijn kerk?
Wie zó spreekt, spreekt ongelovig.
De Here verlaat Zijn kerk nooit.
Maar Hij heeft het nu goed geoordeeld, dat wij zonder de persoon van Prof. Schilder verder moeten.
Op een achtermiddag, enige weken na zijn schorsing, kwam ik de huiskamer binnen. Hij bemerkte het niet. Hij zat aan het harmonium en zong uit Psalm 23:
„Zie op mij in gunst van boven,
Wees mij toch genadig Heer;
Eenzaam ben ik en verschoven;
Ja, d'ellende drukt mij neer”....
Het was aandoenlijk. De „grote K. S.”, zijn verdriet uitzingend voor zijn God, zijn leed klagend als een kind. Ook wij willen ons leed klagen in de woorden van diezelfde psalm.
Maar wij moeten daar niet bij blijven staan.
Wij moeten weer verder; zoals ook Prof. Schilder verder ging. Hij was reeds heel wat verder, toen hij voor het eerst in Bergschenhoek gepreikt had! Toen hem weer klaar gebleken was, dat de kerk hem niet uitgestoten had! De slotzang, die hij toen opgef, getuigt daarvan; het was Ps. 56 vs. 5. Maken wij juist nu, in deze dagen van droefenis, deze psalm tot de onze, opdat ook wij, als hij weleer, weer met opgeheven hoofd verder door het leven gaan, God ter eer:
Ik roem in God; ik prijs 'tonfelbaar Woord;
Ik heb het zelf uit Zijnen mond gehoord;
'k Vertrouw op God, door gene vrees gestoord;
Wat sterv'ling zou mij schenden?
Ik heb beloofd, wanneer G'in mijn ellenden
Mij bijstand boodt, en 'tonheil af zoudt wenden,
Tot U, o God, mijn lofzang op te zenden,
Door ijver aangespoord.
Wat is het een diep geluk, gereformeerd te zijn!
P. JASPERSE.